

Лекція 7. Соціальна і професійна структура населення

Питання лекції

1. Трудові ресурси та ринок праці.
2. Безробіття та критерії його визначення.
3. Зміни в соціальній та професійній структурі світу та України.

Літературні джерела

1. Герасименко С.С. Статистика. – К., 2000
2. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
3. Заставний Ф.Д. Українське заробітчанство в зарубіжжі: реалії, проблеми, перспективи. // Географія і економіка в школі. - №3, 2003 - ст.32-35
4. Соціальна і економічна географія країн світу./за ред. Кузика С.П. – Тернопіль: Підручники&Посібники, 1998.
5. Топчів О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.

1. Трудові ресурси – це найважливіший фактор розвитку економіки, частина продуктивних сил суспільства. До трудових ресурсів належить населення, що має фізичний розвиток, розумові здібності і знання, які необхідні для роботи в народному господарстві. Паралельно використовують термін „економічно активне населення” (включає як зайнятих так і безробітних працездатного віку). До трудових ресурсів належить населення працездатного віку (за винятком непрацюючих інвалідів, чи людей які отримали пільгову пенсію), а також населення віку меншого, чи більшого за працездатний, зайняте в народному господарстві.

Розрахунки чисельності трудових ресурсів ведуться на основі переписів населення та на основі даних про фактичну зайнятість. Крім абсолютних показників про чисельність працездатного населення, безробітних, вираховують ряд відносних показників: показник працездатності всього населення, частку безробітних, коефіцієнт зайнятості.

Ринок праці – це система економічних зв'язків між процесами відтворення і використання робочої сили. Вона включає в себе також систему зв'язків між підрозділами які відтворюють робочу силу (готують спеціалістів певного напрямку), та які її використовують. Ринки праці класифікують:

- за ознакою структури господарства (зайнятість по галузях);
- за ознакою рівня економічного розвитку регіонів (за рівнем оплати праці, доходами населення);
- за територіальною ознакою;
- за професійно-кваліфікаційною ознакою.

2. Відповідно до закону України „ Про зайнятість населення” **безробітними** „визначають працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачуваних законодавством доходів і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові приступити до підходящої роботи”.

Міжнародні стандартні критерії визначення безробіття суттєво відрізняються і стосуються дій особи впродовж певного періоду часу, незалежно від наявних в неї законних нетрудових доходів (дивідентів, процентів, ренти, пенсії чи стипендії) або права на одержання допомоги по безробіттю.

Відповідно до міжнародних стандартів (МОП) до безробітних належать особи, які впродовж певного періоду часу:

- „не мали роботи (прибуткового зайняття)”;
- „активно шукали роботу або намагались організувати власну справу” протягом останніх чотирьох тижнів;
- були „готові приступити до роботи”, за наймом або на власному підприємстві впродовж наступних двох тижнів.
- особи які уже нашли роботу, але за домовленістю приступлять до неї через певний проміжок часу.

Виділяють такі основні типи безробіття: фрикційне, структурне, циклічне.

Фрикційне безробіття пов'язане з пошуком або очікуванням роботи. Це безробіття виникає серед осіб, які зайняті пошуком роботи, яка відповідає їхній кваліфікації та індивідуальним уподобанням праці. Різновидом фрикційного безробіття є і сезонне безробіття.

Структурне безробіття є наслідком змін у структурі споживчого попиту і в технологіях, що, у свою чергу, змінюють структуру попиту на робочу силу. Дане безробіття виникає через те, що робоча сила повільно реагує на зміни в структурі попиту і її структура повністю не відповідає новій регіональній та професійній структурі робочих місць.

Циклічне безробіття спричинюється спадом виробництва, тобто фазою економічного циклу, що характеризується недостатністю попиту на робочу силу.

На відміну від дуалістичної моделі західних ринків, українському ринку праці властива трисекторна модель, яка охоплює: зайнятих в офіційній економіці; зайнятих в неофіційній економіці та зайнятих одночасно в офіційній та неофіційній економіках. Особливу тривогу викликають соціально вразливі сегменти ринку праці, представлені конкурентоспроможними працівниками з нестійкою зайнятістю, спадним попитом на послуги праці, низкими та нестабільними доходами. Це великий масив приховано безробітних, яких налічується до половини зайнятого населення країни, офіційно безробітні, число яких почало інтенсивно зростати з другої половини 1996 року, контингенти незайнятого в офіційній економіці населення, доходи яких не забезпечують достатнього життєвого рівня. Сектор неформальної зайнятості являє собою вкрай неоднорідний за економічними та соціальними показниками сегмент.

В українській економіці його характеризують такі риси:

- Незареєстрованість зайнятості, діяльність тальки на свій власний страх і ризик з повною відповідальністю за результати;
- Суперечність з розвитком офіційної економіки, ізольованість, некординованість цих видів діяльності;
- Залежність доходів від ступеня ризику, випадкових обставин, відсутність будь-якого соціального захисту.

3. Впродовж ХХ ст. У світі змінювалась соціальна структура населення. Насамперед скоротилася частка підприємців (в розвинутих країнах до 1-4%), зменшилась кількість дрібних приватних власників. Зміцніла верхівка, що об'єднала економічну і політичну владу, але з'явилася і „державна еліта”, що включає керівників націоналізованих і змішаних компаній. Важливу роль відіграють менеджери великих і середніх компаній.

В економічно розвинутих країнах близько 90% працездатного населення зайнято в суспільному виробництві. На одного робітника в Західній Європі припадає 1,6 утримання, в Північній Америці – 1,5, в Японії – 1,1.

На чисельність і склад трудових ресурсів впливають демографічні показники: загальна чисельність населення, природний приріст, статеві-вікова структура населення; а також соціально-економічні чинники. У більшості країн коливання нижньої межі працездатного віку коливається в межах 14-16 років, а верхня сягає до 70 років (Норвегія – 70, Данія – 67).

Значно відрізняється структура зайнятості населення в країнах з різним рівнем економічного розвитку. Так в економічно розвинутих країнах 60% і навіть більше зайнято у сфері послуг, тоді як в промисловості, будівництві близько 30%, та 10% в сільському господарстві. Так з розвинутих країн Європи, тільки країни Південної Європи мають досить високу частку зайнятих в сільському господарстві (Італія – 15%, Греція – 40%), в інших цей показник нижче 10%. В США в сільському господарстві зайнято близько 2% всіх працюючих. В країнах що розвиваються часта зайнятих у промисловості в середньому близько 25%, сільському господарстві – 55%, сфері послуг – 20%.

З 60-х років в Європі розпочався ріст безробіття, особливо структурного, що відбулося внаслідок переоснащення багатьох галузей народного господарства. На сучасному етапі виникло таке нове явище як неповна зайнятість населення. В країнах Африки цей показник становить більше 25%.

В Україні внаслідок погіршення економічної ситуації відбулося скорочення виробництва і ріст циклічного безробіття. Величезна кількість працівників промислових підприємств, особливо в 90-х роках була змушена працювати в умовах неповної зайнятості. На 2001 рік частка працівників промисловості, що перебувала в вимушених адміністративних відпустках становила 16,4% (за власний рахунок), а частка осіб що працювали неповний робочий тиждень становила 22,6%. В

областях Західного регіону України частка осіб які не працювали, або працювали неповний робочий тиждень склала 65-75% (для промисловості).

Неповна зайнятість, масове безробіття, низький рівень заробітної плати спричинили масові міграції робочої сили в країни Центральної і Західної Європи, в Росію, США, Канаду і тд. За даними уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Ніни Карпачової, кількість усіх українських заробітчан за кордоном становить 5 млн. чол.

Серед важливих і актуальних проблем майбутнього стани і зниження частки працездатного населення внаслідок від'ємного природного приросту. Так кількість осіб 40 – 49 років на 1 січня 2001 року становила – 7,3 млн. чол., тоді як кількість осіб віком до 10 років – 4,5 млн. чол. Що в недалекому майбутньому приведе до скорочення частки працездатного населення до 2,8 млн. чол.